

Tüdősné Simon Kinga

ADATOK A KÁLNOKY CSALÁD KASTÉLY- ÉS UDVARHÁZÉPÍTÉSÉHEZ

1698 – Háromszék

A 17. századi Erdély várainak, kastélyainak, udvarházainak urai, ha a szükség úgy kívánta, birtokaikról részletes leltárakat készítettek. Összeállításukkal ún. „hivatali embert” bíztak meg, aki sorra járta a gazdaságokat, s az Úr házától a jobbágytelkekig minden „ingó-bingó” javaikat jegyzékbe foglalta. Ezek az összeírások, bár elsősorban a gazdasági élet számbavételét célozták, felbecsülhetetlen szolgálatot tettek a településtörténet, a helytörténet, a népességtörténet és a művelődéstörténet számára is. Nem gondolták, hogy évszázadok elteltével szavaik nyomán ismét feltámadhat az élet a kastélyok, udvarházak falai mögött: számba vesznek minden szobát, konyhát, „kamorát”, s fontossá válik minden faragott almárium, fiókos asztal, festett kép és jelentőséggel bír minden „retesz reteszfős” cifrázott ajtó, és zöldmázás csipkés kemence.

Ezeknek a részletes, gyakran olvasmányos urbáriumoknak és összeírásoknak az értékét tovább növeli időbeli távolságuk is, ui. míg a 18. századi várak, kastélyok, udvarházak aranylag gazdag írott emlékekkel rendelkeznek, addig a 17. századból származó társaikról jóval kevesebb feljegyzés szól.

Az itt bemutatásra kerülő összeírás, épp ebből a „szűkmarkú” 17. századból származik. Ráadásul Erdélynek olyan részéről: a Székelyföldről, ahol a társadalmi és földrajzi adottságok és viszonyok nem biztosítottak megfelelő körülményeket a nagyobb földbirtokok kialakulásához, így a gazdasági élet központját képező, igényesebb építkezésekre is csak kivételesen került sor. Közismert, hogy a székelyföldi nemesség életformája – a személyi szabadsággal, a személyes katonai szolgálattal, – megegyezett a 16. század végi, 17. század eleji erdélyi nemességével, mégis, ők elsősorban a székelyföldi viszonyok és normák szerint voltak vagyonosok. Néhány nemes kivételével, tulajdonuk alig volt több egy-egy falu birtoklásánál, vagy kevés számú jobbágy és szolganép-nél. Közülük csupán néhány familia bírt vármegyei birtokokkal, s az erdélyi fejedelemség vezetőségi csoportjába is csak igen kevesen jutottak be, mint például a magyarországi származású Rédei familia, a legrégebb székely családok egyike a Lázár familia. Az erdélyi főrendek és a megyei nemesség között helyezkedett el a Kálnoky familia, az uzoni Bélié, a zabolai Mikésék és az altorjai Aporok.¹

A magánbirtokokat számbavevő és javaikat összeíró jegyzékek, az urbáriumok és a leltárak elkészítése a szerényebb nemesi birtokokon nem vált szükségessé, így szokásba sem jöhetett. Részben ez a magyarázata, hogy a 17. századi székelyföldi családi levéltárakban többnyire rövid terjedelmű, egyszerű felsorolásokat őriznek.

A kevés kivétel közé tartozik azonban az 1698-ból származó körispataki Kálnoky familia székelyföldi birtokait összeíró urbárium.² Gróf Kálnoky Sámuel, háromszék főkirálybírája gazdaságának felmérésére elrendeli a miklósvári, körispataki, gidófalvi, kézdisztentleki, csiksomlyói és csikozmási birtokainak számbavételét. A száz oldalt is meghaladó leírásból itt csupán azoknak a részeknek a bemutatására kerül sor, amelyek a körispataki és miklósvári gazdasági központokban álló kastély és udvarház múltjának művelődéstörténeti vonatkozásait tartalmazza.

Mielőtt a részletek bemutatására rátérnénk, a témával kapcsolatban megemlítjük, hogy a 16. század végi, a 17. század eleji Erdélyben, ahol a csend és rend helyreállása még váratott magára, a meglévő várak és templomeroslégek mellett szükségessé vált a védett otthon megteremtése is. A reneszánsz építészeti stílus hatására létrejött nagy fejedelmi, majd az azt követő főúri építkezések nyomán Erdély szerte kastélyok, nagyobb udvarházak egész sora épült fel. Így történt, hogy akik tehettek, – számban nem oly sokan – kastélyukat vagy terjedelmesebb lakóházukat

védelmet biztosító épületrészekkel, vastagfalú tornyokkal, bástyákkal egészítették ki (Küküllővár, Nagysajó, Ozd), vagy esetleg várfalat védőtornyot emeltek köréje (Gyergyószárhegy, Szentbenedek).³

A reneszánsz stílus szellemében átalakított, új típusú épületeknek a hatására Székelyföldön is megkezdődtek az építkezések: e hatások a Kálnoky család háromszéki birtokain, Miklósváron és Kőröspatakon találtak követőkre.

E két gazdaság központját képező épület keletkezése egyelőre nem tisztázott. Amiről írhatunk, az a 17. századból származik. Két személy nevéhez fűződik, az egyik Kálnoky István a székelyek generálisa, a másik, fia Kálnoky Sámuel, akiről Kővári Lajos, Az Erdély nevezetesebb családjai című művében így írt „mind a hazára, mind családjára döntő befolyása lőn. Erélyes, eszes férfi. 1686-ban Tökölit a Vaskapunál megverte. 1694-ben a tatárokat veré ki csikból. 1694-ben ő volt, ki legelső udvari cancellar lett, s az erdélyi udvari cancellariat szervezi. Miért 1697. április 2-án ról kelt oklevélnél fogva grófságot nyert”⁴.

A 17. században Háromszéken a család egyik birtokrésze Miklósvár és környékére terjedt ki. A gazdaság központja a falu szélén, a mező, a Tó és a „Miklósvári György deák háza szomszédságában” alakult ki. A század közepén újjáépített elődje szerényebb épület lehetett. Komolyabb építkezésekre 1648-tól kerülhetett sor, amelyről Kálnoky István egyik feljegyzésében így szólt „2. die Maji kezdettem el az miklósvári kőházat rakatni”⁵. Az építkezések még 1649-ben is folytatódtak: „Rakattam négy nap ez esztendőben, azért nem rakathattam több napot, hogy voltam Konstantinápolyban”⁶.

A ma is épségben álló, téglalap alakú alapokra emelt épület, a támpillérekkel megerősített bástyaszerű tornyaival (a délnyugati és délkeleti oldalon) valószínű ebből az időből származik⁷. Erre emlékeztet a déli oldal (ma is meglévő) reneszánsz külseje is.

A Kálnoky család tulajdonképpen otthonát a kőröspataki kastély és gazdaság jelentette. A település szélén, a nyílt mező részen, a patak mellett elterülő többbudvaros kastély 17. század előtti építkezéseinek körülményei még nem tisztázódtak. Annyi bizonyos, hogy 1646-ban a már meglévő, téglalap alakú alapokra rakott épület készen állott, sőt kerítő védőfalán is dolgoztak. Április 14-én Kálnoky István erről így írt: „Istennek kegyelmes akaratjából kezdettem az hitván kőröspataki házam körül egy kőkerítést rakatni négy szegben”⁸. A kerítő fal építésével még 1649-ben is foglalatostkodtak. A nagy tatárjárásnak (1658, 1661) azonban mégsem állhatott ellen, mert később, az 1670. évi renoválások idején Kálnoky Sámuel a kastélyról mint a pogányok tüze által megromlott házáról szól⁹. Végül 1670. decemberében a négyzetes, erődített kastély, az alsó házzal, a második „contingantiojával” azaz emeletével kitisztítva, padolva, kemencézve, ismét a család kedvelt otthonává válhatott. Feltehetően ebben a formájában és állapotában érte meg a kastély az 1698. évi összeírást, még mielőtt a falu és az uradalom java része a nagy tűzvész áldozatául nem esett.

Az időközben többször is átépített kőröspataki Kálnoky kastélyról, Orbán Balázs a múlt század közepén még így írhatott¹⁰: „Itt van egy szép park százados fától árnyalt ősi kastélya e családnak, mely öles vastag falaival azon kor emlékét varázsolja vissza, midőn az emberek lakait akként építették, hogy had idején várul, védhelyül is szolgáljanak”¹¹.

A 17. századi összeírásokban, az urbáriumokban a gazdaság központjában álló lakóépületek megnevezése még nem volt egységes. Gyakran olvasni ugyanarról az épületről, hogy „castrum”, „curia”, „nemes udvarház”, vagy „castelly”. A Kálnoky birtok javait összeírók sem tulajdonított különösebb jelentőséget az épület pontos megnevezésének, azokat a felsorolt jelzők mindenikével illette. Mentségére szól, hogy e rokon jellegű épületek (a kastély és udvarház) megkülönböztetése az összeírásokban a század harmincas éveitől, egyre jobban körvonalazódott ugyan, ám az ismérvek, amelyek alapján ezeket egyik vagy másik típushoz tartozónak írhatták volna, még nem váltak világossá.

A korabeli megnevezések közül a kőröspataki épületre a kastély név illik¹². Térfűzés szempontjából kilenc, jelentősebb lakóhelyiségből tevődött össze. Az „Úr háza” mellett az „Asszony Ő Nagysága” háza állott, amelyből a középső bolthajtásos szoba nyílt, majd következett az ebédlő, az északi „bolt”, a középső „bolt”, újabb boltozott helyiség, a leányok háza, végül a „Palota”. Volt a kastélynak egy egészen boltozott temploma, amelynek bejáratát: „veres porond kőből készült átszelt lóherivel záródó portálé” keretezte.¹³ Az épülethez tartozott még a kis és nagy konyha, a kamra, a sütőház, a pince s még más, a gazdasághoz tartozó épületek.

„A Kálnokyak miklósvári otthona, ahogy az a 17. században kinézett, a módosabb udvarházak egyike volt Háromszéken. Részei voltak a szegeletház, a Palota, a bolt (bolthajtásos szoba), a mellette levő ház, a végső ház, a régi „bolt” valamint az alsó ház. Ehhez tartozott még a konyha, a kamra, a pince, a sütő ház, a tornácok, erkélyek és más melléképületek.

A 17. századi erdélyi kastélyok lakószobái közül a legfontosabb helyiségek az „Úrháza”, az „Asszony háza” és a „Palota” volt. Jelentőségüket a berendezésekkel is igyekeztek kihangsúlyozni.

Az összeíró feljegyzése szerint 1698-ban a kőröspataki kastély urának lakószobájában állott: egy lábas deszka asztal, három karosszék, egy kis pohárszék, két fogas. A szoba tovább bővült egy erkélyszerű résszel, ahol még volt egy író ládás asztalocska, két virágra metszett almárium, fenyő deszkából ágy, az almárium díszítésével összhangban álló „két virágra metszett” szék és hat apró fogas. Az Úr házában álló „zöld mázú” kemencét, a reneszánsz bútordívat hatására itt is csipkés párkány díszítette.

Az Úr házából egy párkányos cifrázott ajtó nyílt az „Asszony Ő Nagysága” házára. Ebben a lakószobában is megvolt minden amit az akkori igények megkívántak és a divat is diktált. Az összeíró talált benne: egy zöld mázas, fűtős kemencét, az Úr házában lévő almáriumnak a társát, egy ládás asztalt, rajta paraszt könyvtartóval, tele könyvekkel, két ágyat, egy deszka padot, egy karos széket. Külön figyelmet érdemel a fekete bőrrel vont lábas asztal megjelölése, amely feltehetően a flamand bútorok erdélyi elterjedését jelzi. A szoba fehérre meszelt belső falát egy rostélyos almárium és tíz darab párkányos fogas is díszítette, amelyre a kor ízlésének megfelelően, bármit akaszthattak: füles üvegeket, bokályokat.

A lakószobák berendezésének részletes leírása egyetlen szőnyegről, kárpitról, képről vagy tükörről sem számol be, annak ellenére, hogy a korabeli udvarházak és kastélyok hangulatához immár ezen a vidéken is hozzátartoztak. Az is elképzelhetetlen, hogy a Kálnoky kastély lakberendezéséből mindez hiányzott volna, hiszen Kálnoky Sámuel 1698. május 25-én készített „Brassóban lévő bonuminak Registrumában” írtak: fekete szőnyegről, egy „kötés kárpitról”, egy „törédék képről”, egy „küsdégh falba való”- valamint egy tükörbe foglalt képről¹⁴.

A 17. századi kastélyok és udvarházak kinézetét alapvetően meghatározták a különböző díszes tornácok, a kiugró erkélyek, a filagóriák, a tetőszerkezet díszei, a széljelzők és a tetőgombok. Az urbárium szavai szerint a miklósvári udvarháznak volt egy „külső fel rakott oszlopos, paümentum Toronyforma” tornáca, „gombos új sendelezős” alatt. A részletes leírás arra is kitér, hogy a középső gombjában „vagyon egy küsdégh réz harangocska, teteiben pedig vitorla”. A ház hátulsi részéhez kapcsolódott még, egy egyszerűbb deszkás tornác. A középső részén a Palota melletti boltból pedig két erkély nyílt: a kisebbik a tóra, a nagyobbik ellenkező irányban, az udvar felé. Ennek a reneszánsz erkélynek három ónba foglalt egész „öreg üveg Táblákkal czínált” ablakai voltak.

A későreneszánsz kastélyépítészlet egyik színteljét az épületekhez kapcsolódó, vagy attól különálló kis építmények, a filagóriák jelentették. A miklósvári birtokon az egyik a konyha előtt levő tónak a közepén állott, deszkából ácsolva, „hegyesen Szarvazott új Sendelyezet alatt, vitorlás”, amelyre fagerendából, hosszú folyosó vezetett. A másik a tónak a közepén állott, nyolc szögre építve, deszkából ácsolva, cifra zsindeletető alatt.

A Kálnoky-féle kúria és kastély Háromszéken a legrangosabb épületek közé tartozott. Telekbeosztásukkal: a fő- és mellékudvarokkal, a gazdasági épületekkel, a fából rótt és ácsolt kápolnácskával (Miklósvár) vagy a kőből, téglából épített templomával (Kőröspatak), az iskolaházzal, tavaikkal, a virágos kertekkel, a „galambugós” kapuval, a 17. századi székelyföldi udvarház és kastélyépítészlet sajátos képviselői voltak. Az építető főurakat, a két Kálnokyt pedig joggal illeti az új művészet útegyengetőinek dicsősége. Hiszen ha nem is tartózkodtak állandóan a háromszéki birtokaikon, azok berendezése megegyezett az új reneszánsz stílust követő erdélyi társaikkal. Azáltal, hogy otthonukba befogadták a helyiől különböző más forma, szín- és ízlésvilágot, nemcsak teret, de lehetőséget is biztosítottak e kettő találkozására. Kölcsönhatásukra jött létre az a sajátos szín- és formavilág, amely az erdélyi virágos reneszánsz néven vált közkedvelté akkor, és közismertté ma.

Ezzel az 1698-ból származó Kálnoky birtokösszeíráshoz csatolt rövid előszóval meg kívántuk nyitni az utat az olvasó és e gazdaságtörténeti, művelődéstörténeti forrás között.¹⁵

Méltóságos Gróf köröspataki Kálnoki Sámuel Uram ő Nagysága egyik Nemes Udvarháza vagy Miklósvár székben *Miklósvár* nevű faluban, egy felől az Miklósvári György deák háza, Nap kelet felől az megh irt falu mezsein és dél felől a meg nevezett Udvarházhoz való Tó, Szomszédságiban, mely Udvarháznak nap nyugot felől vagyon egy fen álló Galambugos kapu lába, kapu nélkül. Ezen bé jövőn vagyon jobb kéz felől egy kübül fel rakott oszlopos padimentomos Tornácz Torony forma gombos, új sendelezős alatt, mely Tornácznak a középső gombjában vagyon egy kisdegh réz harangoczká, teteiben pedigh vitorla. Felmenvén ezen Tornácra járó Garádicson, a szegelet házra nyílik egy párkányos, pléhes, fogontyus, fordítos vas sarkokon, pántokon forgó fenyő deszka sito bécsi zárjával, kulcsával, ütközőivel edgyütt, mely házban vagyon egy zöld mázu fűtős kemence, szájában lévő vas pántyával.

Vagyon ezen házban két asztal, két karjas pad, két edgyes szék, egy ágy. Ezen házban két onban foglalt üveg ablak, vas sarkpántos, vas rudas, fordítos fiokiai. Az kapu felől való edgyes ablaknak az keresztiben vagyon két vagdalt rúd, vas bele bocsátva.

Ezen házbul nyílik az Palotára egy bélettel vas sarkokon, pántokon forgo fordítos, fogantyus, parasztvas zárú fenyő deszka aito. Vagyon ezen Palotában egy zöld mázu fűtős kemence vaspánt a szájában, két asztal, három karjos pad, egy almarium, vas sarkokon pántokon forgó retezes, retezlős aitai, egy rostélyos Pohárszék fellyeb megh irt Almariumhoz hasonló aitai.

Ezen Palotának három onban foglalt romladozott üveg ablakjai, vas sarkos, pántosval vesszős, fordítos.

Nyílik ezen Palotából az Udvarra egy félszer vas sarkokon pántokon forgo fenyő deszka aito, elé tolyo vas zárjával, fogontyuvál, mely aito előtt vagyon egy le járó, küs tölgy fa garadics. Ugyan az megh jrt palotából az bóra nyílik egy béret paraszt zárú, vas sarkokon, pántokon forgo aito, vagyon ezen bótnek két Erkelye az Too felől való Erkélynek három onban foglalt uy üvegh tányéros ablaka, vas sarkos pántos fiokiai, az Udvar felől való Erkélynek három onban foglalt egész öreg üvegh Táblákkal csinált ablakiai, vas sarkos, pántos, fordítos fiokiai, mind két Erkélynek uy meyezeti.

A megh jrt boltban négy edgyes szék, két asztal, két ágy, egy paraszt kályhás kemence.

Ezen Boltbul nyílik az mellette lévő házra egy avadag bélet paraszt zárú vas sarkos, pántos, fordítos, fogantyus fenyődeszka aito kulcsával edgyütt. Két onban foglalt apro üveg Tányéros ablaka, vas sarkos, pántos, fiokiai mind két ablak keresztiben vas rud, egy almarium, mely almariumnak az felső része két felé nyíló rostélyos aitaia, alsó részének le eresztő Táblája mind kettőnek vas sarkos pántos ajtai, két kendőszeg rakva üveggel.

A megh jrt házból a végső házra nyílik egy paraszt zárú vas sarkokon pántokon forgó bélettel, fordítos, fogontyús, ütközős ajto. Vagyon ezen házban két onban foglalt üveg ablak, vas sarkos, pántos fiokiai. Egy mázas kemence fűtőjüvel, egy pohár szék rostélyos vas sarkos, pántos aitai, két ágy, egy asztal két ladás pad.

Ezen házból nyílik a régi Boltra egy félszer aito, retezes, retesz fejüvel edgyütt, mely Boltnek két kisdegg ablaka. Vagyon ugyan itten egy ladás pad. Ugyan ezen boltbul nyílik a konyha felé való le járó deszkáz Tornácra egy félszer vas sarkos fenyő aito, elé tolyo vas zárjával. Mely Tornácra feljáró garadicon le menvén bal kéz felé az alsó házakra nyílik egy bélettel fogantyus vas záros, retezes, retezlős vas sarkokon pántokon aito lakattyával, kulcsával edgyütt. Ezen házon három fában foglalt üveg ablak, vas sarkos, pántos, fordítos fiokiai. Egy paraszt kányhás kemence, ugya ezen házban két fen álló pohár szék, két pad, négy szarvas Tekenő.

A Konyha előtt levő Tónak az közepén vagyon egy deszkából csinált Tornác avagy Filegoria hegyessen Szarvazot új Sendelyezet alatt, vitorlás, mely Filegoriára vagyon Cserefákon álló hosszú folyosó nyílik, ezen folyosorul az Filegoriában egy vas sarkokon, pántokon forgó félszer fenyő deszka aito retezes, retez feje, lakattya kulcsával edgyütt. Ezen Filegoriának három ablaka, vagyon ugyan benne egy Pohárszék egy ágy, két pad. Innen ki jövőn dél felé vagyon az megh irt házak mellett levő más Tonak az közepin egy Filegoria, nyolcz szegre deszkából csinálva hegyessen szarvazot uy czifrázot, sendelyzés alatt régi tölgy fából való rá járó hidgya vagyon, mely hidról nyílik egy fél szer fenyő deszka aito, vas sarkos, pántos, retezes, retezfeje, lakattya kulcsával edgyütt ezen Filegoriában ötven három parajdi kő só.

A megh irt Filegoriából kijövén a Tó mellett lévő Virágos kertre nyílik egy fél szer fa sarkokon forgó vastag fenyő deszka aito retezze, retez fejével edgyütt. Ezen kertben 4 tábla virágokra megh rakva. Ezen négy tábla körül Szilva fákkal sűrűn megh vagyon ültetve.

Vagyon ezen kertnek szegeletiben fenyő fábul faragot kisdeg kápolna, jó sendely erez alatt, mellj kápolnára nyílik egy fél szer vas sarkokon pántokon forgó retezes retez fejel aito, melly kapolnában két ablak, két küsdeg kar. Ki jövén ezen kapolnabul jobbra vagyon egy Árnyék Méheknek valo.

Vagyon az említett Méltóságos Grof Ur Kalnaki Samuel Uram Ő Nagysága Castélya Nemes Sepsí Székben Köröspatakon a Falu között le járó patak és ugyan a meg nevezett Falu Arkos felől való mezeje szomszédságokban, melly Castelynak nap nyugot felől be menvén két fele nyíló sing forma vas szegekkel megh vert bellet kapuján bal kéz felől a Béresek házára nyílik egy félszeres fa záru, vas sarkokon, pántokon forgo, retezes retezfős aito lakattyával, kulcsával edgyütt, melly házban két fában foglalt jó üveg ablak, egy paraszt kályhás kemencze, három ágya.

Innen ki jövén vagyon az *alsó rend házakra és folyosora fel járó Téglából valo garádics*, melly kű lábós folyosora nyílik. Az Őr házára nyílik egy száldok fa dezkából csinált béllett párkányazot van sarku; útközöjével, fordítójával edgyütt. Ezen házban zöld mázú csipkés kemencze, fütőjével edgyütt, vas pánt a szájában. Két onba foglalt üveg ablak, egy deszka asztal lábostul, három karosszék, egy kis pohár szék, vas sarkos, pántos, retezes, retezfős aito cskáia, két fogas. Ezen háznak nap nyugot felől valo részében vagyon egy *deszkából csinált rostély*, mellyen vagyon egy vas sarkos, pántos, párkányos, rostélyos aito fogontyuis, kilincse, kilincs fejével elé tolyo vas zárjával edgyütt az Erkelyre. Ezen *Erkelyen* vagyon egy onba foglalt üveg ablak, vagyon ugyan ebben egy író ládás asztalocska, az ablak két oldalán virágokra meczet két almárium, vas sarkos, pántos záros aiot, egy fenyő deszkából valo ágy, két virágokra meczet egyes szék, hat apro fogas. Nyílik ezen Erkélybul az *Asszony Ő Nagysága* házára egy fél szer fenyő deszka aito, vas sarkokon, pántokon forgo retezze, retezfeje kilincze, kilinczfeje, elé tolyo vas zárjával edgyütt. Vagyon ugyan az Őr házábul az megh irt Asszony Ő Nagysága házára nyíló vas sarkos, pántos, retezze, retezfeje, béllett párkányos czifrázot aito, vas csapató, zárja útközöjével edgyütt. Ezen házban egy zöld mázós fütős kemencze, vas pánt a szájában. Vagyon két onba foglalt üveg ablak, vas sarkos, pántos fordítós fiokjai. A nap nyugot felől valo ablak mellyekin *két virágokra meczet czifrán almárium*, vas sarkos, pántos négy aitaja retezfejével edgyütt, vagyon az ablak mellett egy *ládás asztalka*, mely asztalon vagyon egy deszkából csinált paraszt *könyv tarto théka*, az *Asszony könyveivel rakva, lakat vagyon raita*. E mellett vagyon két kisdeg pincze tokocska, 6 srofos üveg, palaczk benne, azon inét az fal oldalában egy rostélyos almárium, vas sarkos pántos vas retezze, retezfeje, vagyon egy fejer láda vetemény, másnak vagyon két ágy, egy deszka pad, egy asztal lábostól, fekete bőr raita, egy karjos szék, két eczetes általag, s egy kiszeb is. Tiz darab párkányos fogas, harmincznégy öreg üveg palacskokban külömbféle vizek, raita egy edgyes szék. Vagyon egy kis asztalka lábával edgyütt, az asztalon két szerszámos iskátola, egy hitvány romlot kalamáris láda, egy fedél nélkül valo pincze tokocska, két üveg benne, egy könyv tartó, egy esztergából metczet lábós, két szék, egy só tartó, egy réz gyertya tartó, tizenegy bokálly, üveg tölcser négy.

Ezen házból nyílik az *középső bolt hajtásos boltra* egy felszer fenyő deszka aito, vas sarkos, pántos, csapo zárja fogontyujával, kulcsa és fordítójával útközöjével edgyütt. Azon boltban vagyon egy zöld mázós fütős kemencze vas pánt a szájában. Vagyon két onba foglalt üveg ablak, vas sarkos, pántos fiokjai fordítójával edgyütt, egy asztal lábostul, egy karszék, egy deszka ágy.

Ezen boltból nyílik az ebédlő boltra egy béllett párkányos aito, vas sarkos, pántos, útközös, fogontyus, fordítós, ládás karjával edgyütt. Ezen ebédlő boltban egy zöld mázú fütős kemencze vas pánt a szájában, onba foglalt két üveg ablaka, vas sarkos, pántos, fordítós, fiokiai. Vagyon ezen házban egy ben járó köttös asztal, négy karosszék, három pad, egy edgyes szék, kőfalban vágot pohárszék egy.

Nyílik ezen házból a Templom Chorussára egy félszer fenyő deszka, vas sarkokon, pántokon, vas záros útközös, fogontyús, fordítós aito. Ezen Chorusban vagyon egy egész Orgona cum omnibus requisiti et instrumentis. A Templom *egészen bolt hajtásos*, hat üveg ablak raita, *czifrán onba foglalva*. A Templom oldalain rámákra csinált képek fel rakva vagy szegezve, egy oltár gyertya tartokkal és egyéb Papi öltözetekkel edgyütt és külömb- külömb féle képekkel fel ékesítve. Nyílik

ugyan ezen Templombul az Udvarra egy félszer körül pártázott vas sarkokon, pántokon forgó fogontyus vas záros, ütközős ajtó.

A meg irt Chorusbul nyílik északra egy boltra, fel szeres vas sarkos, pántos két retez retezfős ajtó. Vagyon ezen házban egy romladozott ablak, egy hosszú asztal, két kötött pad, három fogas. Innen ki menvén a középső boltban melly boltbul nyílik másegy deszka felől való boltra egy bélett vas sarkos, pántos ajtó, zárjával, fordítójával, fogontyujával ütközőjével edgyütt. Ezen boltban két onban foglalt üveg ablakok, vas sarkos, pántos fordítás fiokjai, egy zöld mázu füstös kemence, vas pánt a szájában, vagyon egy asztal, két pad, három meczet edgyes szék, két paraszt fogas, egy ágy. Nyílik ezen boltbul az árnyék székre vas sarkos, pántos, reteztes retezfőjes bélett párkányos ajtó.

Ki menvén ezen boltbul az asszony ó nagysága házában, mellyről nyílik az *Leányok házára* egy félszer vas sarkokon, pántokon forgó vas záros, fogontyus, kilincses, kilincsfőjes, retezfűl fordítás fenyő deszka ajtó. Vagyon ezen házban onba foglalt két üveg ablak, vas sarkokon, pántokon forogo fordítás fiokjai.

Ezen házban két ágy, egy asztal, 3 láda, egy almárium, vas sarkokon, pántokon forgó ajtaja elé tolyo zárjával, fogas 3, egy paraszt kályhás kemence, éget bor katlan az végiben bennlévő üstivel és egyéb eszközeivel edgyütt. Vagyon a házok alatt a belső udvarba által járó sikátor, mellyen által menvén a Torony alatt be járó kapuhoz vagyon a Toronyra fel járó fából való garádics, mellyen fel menvén a középső contignatio vagyon kő lábokra csinálva deszka padlása. Az falai belől meg van írva, avagy raizolva. Innen ismet a Torony felső contingentijára fel járó garadicson fel menvén bal kézre vagyon egy deszkás tornác ablakokra csinálva, azoknak vas sarkos, pántos fiok tábáli a megh irt felső contingentio is kő lábakra csinálva kepekkel megh írva vagyon. Vagyon itten egy kerek asztal, egy meczet edgyes szék. Vagyon ezen Toronymnak az kijáratyában egy közep szerű harang kötelével edgyütt. Ezen Torony felső contingentijára virágokra rakott párkányos mennyezetével vagyon meg padolva.

Lejövén ezen Toronybul, a középső contingentijából a házak felső contingentijára megyen egy szegeletes fa karfás tornác. Ugyan annak a végiben vagyon csonka kő lábokra csinált Tornác, melly Tornáczoskának gerendain vagyon fel süvegezve egy sátor cum omnibus requisiti. más a mellett egy ksi vég vászon sátor.

Vajon ugyan ezen ház mellett egy Iskola ház melyre nyílik egy vas sarkokon, pántokon forgó, reteztes, retezfős, fenyő deszka aito. Vagyon ezen házban két onba foglalt üveg ablaki, vas sarkos, pántos, vas rudas, fordítás, karikás fiokjai, egy paraszt kályhás, fűtős kemence, vas pántyával edgyütt, egy fogas, egy hoszu asztal, más egy kússebb asztal, négy pad, ket karjos pad, egy meczet edgyes szék, egy ágy.

Ki jövén a meg irt kertből a belső udvaron által menvén, vagyon a külső udvaron job kézre a Palota falához ragasztva fenyő deszkából rostélyoson csinálva egy virágos kert, mellyre nyílik magához hasonló rostélyos vas sarkos, pántos ajtó, reteztes, retezfőjes lakattyával edgyütt.

Ezen kertből nyílik a nagy virágos és veteményes kertre egy félszer reteztes retezfős ajtó. Ezen kertnek nemelly része vagyon táblákra fel osztva pusztvángal és gyümölcs fákkal körül ültetve, más része pedig külömb-külobm fele veteményeknek van fel szagatva.

Vagyon ezen kertben két halas tóó, két hal tartó."

JEGYZETEK

1. TROCSÁNYI Zs.: Erdély központi kormányzata 1540-1690. Bp. 1980. 26, 31, 37, 40, 41, 361, 362.

2. Sepsiszentgyörgyi Levéltár: Fond 49, fasc. XIV. 1/31.

3. B. NAGY M.: Reneszánsz és barokk Erdélyben. Bukarest 1970. 24. A továbbiakban B. Nagy M.

4. KÖVÁRI L.: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvártt 1854. 139.

5. Kálnoki István és Sámuel jegyzetei. Benkő József előljáró beszédével közzéteszi

SZABÓ K.: Erdélyi Történelmi Adatok. IV. 1862. 155.

6. Uo.

7. KISGYÖRGY Z.: A miklósvári műemlék kastély. Megyei Tükör, 1974. máj. 24.

8. Lásd 5. sz. jegyzet 154.

9. Uo. 156.

10. A Kálnokyak kőrispataki kastélya 1989 előtt a helyi kollektív gazdaság gabonaraktára és irodahelyisége volt. Ma gondozatlan állapotban van.

11. ORBÁN B.: A Székelyföld leírása tör-

ténelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. Pest 1869. III. Háromszék 50. A továbbiakban Orbán B.

12. B. Nagy M.: 24.

13. Orbán B.: 50.

14. Sepsiszentgyörgyi Levéltár: Fond 49. fasc. XIV/l.

15. A Kálnoky Sámuel korából származó összeírások művelődéstörténeti vetületével bővebben az előkészületben lévő forráskiadás előszavában foglalkozunk.

Kinga Tüdös-Simon: Belege für den Bau des Schlosses und Herrenhauses der Familie Kálnoky 1698 – Háromszék

Die Konksribenten der Burgen, Schlösser, Herrenhäuser im Siebenbürgen des 17. Jh. leisteten, als sie den Befehl ihrer Herren ausführten und Verzeichnisse vor allem über die wirtschaftlichen Güter anlegten, zugleich auch der Siedlungsgeschichte, der Ortsgeschichte, der Bevölkerungsgeschichte und der Bildungsgeschichte Dienste von unschätzbarem Wert.

Die hier behandelte Konksription stammt aus dem 17. Jh. und aus Seklerland, wo es nicht nötig und daher auch nicht üblich war, den Bestand der meist bescheideneren adeligen Gutsbesitze aufzunehmen, d.h. Urbarien und Inventare zu erstellen.

Dieses aus dem Jahr 1698 stammende Urbarium der in Seklerland gelegenen Besitztümer der Familie Kálnoky von Kőrispatak stellt also eine Rarität dar. Es wurde angefertigt, da Sámuel Graf Kálnoky, Obergespan des seklerischen Komitats Háromszék, eine Aufnahme seiner Güter angeordnet hatte. Von dem Dokument, das über hundert Seiten umfaßt, heben wir hier nur die Teile hervor, die bildungsgeschichtliche Hinweise auf die Vergangenheit der Bauten in den Wirtschaftszentren Kőrispatak und Miklósvár enthalten.

Die Strömung, im Stil der Renaissance neue Gebäude zu errichten oder alte umzubauen, fand auch in Seklerland auf Anhänger, so auf den Gütern der Familie Kálnoky in Miklósvár und Kőrispatak. Die hier durchgeführten Bauarbeiten lassen sich hauptsächlich an den Namen von zwei Personen, an den von István Kálnoky und seinem Sohn Sámuel binden.

Die größeren Bauarbeiten des Herrenhauses in Miklósvár begannen im Frühjahr 1648 und wurden auch nach einem Jahr immer noch fortgesetzt. Die Bauarbeiten am Schloß in Kőrispatak sind im einzelnen nicht bekannt. Soviel steht fest, daß das schon bestehende rechteckige Gebäude im Jahre 1646 mit einer Schutzmauer umgeben wurde.

Der zeitgenössischen Klassifizierung nach bezeichnen wir den Baukomplex in Kőrispatak als Schloß und den von Miklósvár als Herrenhaus.

Die Kálnoky-Bauten waren die bedeutendsten der Siedlungen, und mit der Grundstücksnutzung, dem Wohnbereich, den Wirtschaftshöfen, den Wirtschaftsgebäuden, der (in Miklósvár) aus Holz und (in Kőrispatak) aus Stein und Ziegel gebauten Kirche, mit der Mühle, den Seen und den Blumengärten sowie dem mit einem Taubenschlag geschmückten Tor besondere Vertreter des Herrenhaus- und Schloßbaus im 17. Jh. in Seklerland.

